

Rapport

Stap voor stap naar een gezonde leefomgeving voor kinderen en jongeren

Lessen uit de JOGG-aanpak

Stap voor stap naar een gezonde leefomgeving voor kinderen en jongeren

Lessen uit de JOGG-aanpak

Dit onderzoek is uitgevoerd met ondersteuning van JOGG.

Auteurs

Irma Huiberts
Dorine Collard
Amika Singh
Frank van Lenthe
Mai Chin A Paw

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het Mulier Instituut.

© Mulier Instituut

Utrecht, 19 maart 2024
www.mulierinstituut.nl
info@mulierinstituut.nl

Disclaimer

U mag delen uit deze publicatie overnemen op voorwaarde van bronvermelding:

Mulier Instituut, de titel van de publicatie en het jaar van uitgave.

Er gelden gebruiksvoorwaarden voor de foto's in deze publicatie. Neem foto's daarom niet over zonder toestemming van het Mulier Instituut.

Bedankt!

Wij willen alle deelnemers aan de onderzoeken bedanken. In het bijzonder de JOGG-teams die het mogelijk maakten om binnen hun gemeente intensief onderzoek te doen.

Onderzoekconsortium

De leden van het consortium zijn niet betrokken bij de ontwikkeling en uitvoering van de JOGG-aanpak

Mai Chin A Paw
Irma Huiberts

Frank van Lenthe

Irma Huiberts
Dorine Collard
Amika Singh
Mara Hendriks
Jorien Slot-Heijs

Inhoudsopgave

Stap voor stap naar een gezonde leefomgeving voor kinderen en jongeren

1	Inleiding	4
1.1	De JOGG-aanpak	4
1.2	Doel van het onderzoek	5
1.3	De JOGG-aanpak onderzoeken	6
2	Opbrengsten van de JOGG-aanpak	9
2.1	De gezonde leefomgeving	9
2.2	Leefstijlgedrag en overgewicht bij kinderen	12
3	Hoe werkt de JOGG-aanpak?	13
3.1	JOGG in de lokale context	13
3.2	Werkzame mechanismen van de JOGG-aanpak	16
3.3	Bijdragen van JOGG	19
4	Conclusies	24
5	Aanbevelingen	26
5.1	Tijd voor de volgende stap: alle stakeholders in het systeem betrekken	26
5.2	Belang van aanvullende beleidsmaatregelen	27
5.3	Optimaliseer de implementatie van de lokale aanpak	28
5.4	Richt monitoring en evaluatie anders in	29
5.5	Vooruitblik	31
	Bronnen	33

Inleiding

Om een gezonde leefstijl bij kinderen en jongeren te stimuleren zetten sinds 2010 steeds meer gemeenten in Nederland de JOGG-aanpak (Gezonde jeugd, Gezonde toekomst) in. In dit rapport beschrijven we de opbrengsten van de aanpak tot nu toe en lessen die we van de uitvoering kunnen leren. In dit eerste hoofdstuk bespreken we de achtergrond, het doel en de aanpak van het onderzoek.

1.1 De JOGG-aanpak

JOGG streeft ernaar om, via een lokale integrale aanpak, de leefomgeving waarin kinderen opgroeien structureel gezonder te maken. Doordat deze leefomgeving gezonde leefstijl zo makkelijk en normaal mogelijk maakt, moet deze bijdragen aan een gezondere jeugd en de preventie van overgewicht.

Om de leefomgeving (thuis, buurt, school, sport, vrije tijd, werk, media) gezonder te maken wordt binnen de JOGG-aanpak op lokaal niveau samengewerkt met alle relevante stakeholders: organisaties, beleidsbepalers en professionals.

De JOGG-aanpak werd voor het eerst ingezet in 2010. Zie kader 1 voor de wetenschappelijke achtergrond van de JOGG-aanpak. Begin 2024 werkten 214 gemeenten in Nederland met de aanpak.

Op basis van ervaring en geleerde lessen uit de praktijk is de aanpak sinds 2010 doorontwikkeld. Om de aanpak te versterken en ondersteuning te optimaliseren is het van belang om inzicht te krijgen in wat de huidige aanpak oplevert en hoe deze werkt.

Kader 1. Wetenschappelijke achtergrond van de JOGG-aanpak

In 2010 werd de JOGG-aanpak in Nederland geïntroduceerd. De aanpak was gebaseerd op de EPODE-aanpak (Romon et al., 2009). De EPODE-aanpak richtte zich zowel op gedragsverandering bij het individu als op het creëren van veranderingen in de sociale en fysieke leefomgeving. EPODE bestond uit verschillende kernelementen (Borys et al., 2011):

- politiek-bestuurlijk draagvlak creëren;
- samenwerking met lokale stakeholders op alle niveaus en in publieke en private sectoren;
- inzet van sociale marketing om mensen te verleiden tot een gezonde leefstijl;
- monitoring en evaluatie.

1.2 Doel van het onderzoek

Tussen 2020 en 2023 heeft een onafhankelijk onderzoeksconsortium met onderzoekers vanuit het Mulier Instituut, Amsterdam UMC (locatie VUmc) en ErasmusMC een praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd naar de JOGG-aanpak. Het onderzoek had als hoofddoel om de opbrengsten van de JOGG-aanpak inzichtelijk te maken en werkzame mechanismen te identificeren die hieraan bijdragen.

In dit rapport presenteren we de belangrijkste conclusies en aanbevelingen die volgen uit de resultaten van het onderzoek. Deze resultaten vatten we samen in hoofdstuk 2 en 3. Met deze kennis kan de JOGG-aanpak worden versterkt en de landelijke ondersteuning van gemeenten worden geoptimaliseerd.

De hoofdvragen van het onderzoek luiden:

1. Welke opbrengsten heeft de JOGG-aanpak?

Voor de gezonde leefomgeving?

Op leefstijl en overgewicht van kinderen en jongeren?

2. Hoe werkt de JOGG-aanpak?

Op welke manier wordt de JOGG-aanpak aangepast aan de lokale context?

Wat zijn de werkzame mechanismen van de JOGG-aanpak?

1.3 De JOGG-aanpak onderzoeken

Een aanpak voor een complex probleem

Ongezonde leefstijl, met overgewicht als gevolg, is een complex probleem. Het wordt in stand gehouden door een systeem van diverse, interacterende, factoren op verschillende niveaus (micro-, meso-, macroniveau) (Vandenbroeck et al., 2007).

- Microniveau: de directe omgeving van het kind, zoals gedrag van ouders, leeftijdsgenoten en leerkrachten.
- Mesoniveau: omstandigheden in de leefomgeving, zoals voedingsbeleid en aanbod op scholen, beweegvriendelijkheid van de buurt en gemeentelijk beleid.
- Macroniveau: de drijvende krachten achter het micro- en mesoniveau, zoals landelijk beleid, cultuur, economie, politiek, de media en de voedingsindustrie.

De JOGG-aanpak richt zich daarom op verschillende settings (bijv. school, vrije tijd, buurt) en niveaus in het systeem. De lokale JOGG-aanpak richt zich op de directe sociale en fysieke leefomgeving van kinderen en jongeren (het micro- en mesoniveau). Daarnaast richt de landelijke JOGG-organisatie zich op het macroniveau door bijvoorbeeld te lobbyen voor de gezonde leefomgeving binnen landelijk beleid en samen te werken met landelijke partners.

Een andere kijk op evalueren

Het systeem veranderen dat ongezonde leefstijl in stand houdt, is een lang en ingewikkeld proces. Bij het evalueren van de JOGG-aanpak is het daarom belangrijk om rekening te houden met de complexiteit daarvan. Dat doen we in dit onderzoek op verschillende manieren.

Ten eerste kijken we breder dan opbrengsten op de leefstijl en overgewicht bij kinderen. Dit alléén geeft namelijk een beperkt beeld van wat een aanpak als JOGG oplevert (Rutter et al., 2017). We evalueren breder of het lukt om het systeem te veranderen wat ongezonde leefstijl en overgewicht in stand houdt, door veranderingen daarin in kaart te brengen. We kijken bijvoorbeeld naar veranderingen in de leefomgeving en naar eigenaarschap bij relevante stakeholders om de leefomgeving gezonder in te richten.

Ten tweede houden we rekening met lokale verschillen, onvoorziene opbrengsten en ontwikkelingen over de tijd. Elk lokaal systeem zit anders in elkaar en daarom vereist iedere gemeente een andere aanpak. Daarnaast is er sprake van een lerende aanpak: het JOGG-team speelt continu in op veranderende behoeften en mogelijkheden van stakeholders in het systeem. Vooraf is niet volledig te voorspellen is welke (tussen)opbrengsten de aanpak zal hebben. We kijken in het onderzoek daarom verder dan vooraf vastgestelde uitkomstmaten.

Tot slot onderzoeken we niet alleen *of*, maar ook *hoe* JOGG bijdraagt aan veranderingen in het systeem. Daarmee krijgen we zicht op de werkzame mechanismen van de JOGG-aanpak en leren we hoe de aanpak versterkt kan worden.

Meer lezen?

Bekijk het [wetenschappelijke artikel](#) over de aanpak en methoden van het onderzoek:

Onderzoeksmethoden

In het huidige onderzoek hebben we naast vaak toegepaste methoden – interviews en analyses van opbrengsten bij de einddoelgroep – vergelijkende casestudies uitgevoerd. Door in deze casestudies de implementatie en opbrengsten van de JOGG-aanpak over de tijd heen in kaart te brengen kregen we zicht op werkzame mechanismen.

We hebben onderzoeksmethoden toegepast die rekening houden met de hierboven beschreven complexiteit. Deze onderzoeksmethoden bieden inzicht in onvoorziene opbrengsten, lokale verschillen en ontwikkelingen over de tijd. In kader 2 is meer te lezen over de verschillende onderzoeksmethoden.

Kader 2. Onderzoeksmethoden

Verkenkend onderzoek

- Interviews met twaalf JOGG-regisseurs over hun werkwijze en benodigde vaardigheden.
- Werksessies met medewerkers van de landelijke organisatie over de werking van de JOGG-aanpak en benodigde rollen en vaardigheden van JOGG-regisseurs.

Kwantitatieve analyses einddoelgroep

- Analyse data over leefstijl en BMI van kinderen en jongeren via difference-in-difference-analyses (Craig et al., 2017; Leatherdale, 2019) en multiële regressieanalyse. We gebruikten hiervoor herhaalde cross-sectionele data uit de gezondheidsenquête (2006-2019). Dit is een kleine dataset, waarmee we op lange termijn terug kunnen kijken, maar geen onderscheid kunnen maken tussen gemeenten.

Vergelijkende casestudies (negen gemeenten)

- Critical Event Card (Figueiro et al., 2017): we brachten via tijdlijn-interviews in kaart hoe de JOGG-aanpak over de tijd heen verandert. De methode kijkt specifiek naar sleutelmomenten (*critical events*) die de aanpak vormen.
- Documentanalyse (programmaplannen, beleidsstukken, notulen, nieuwsberichten) om inzicht te krijgen in betrokken stakeholders en uitvoering van de aanpak.
- Ripple Effects Mapping (Chazdon et al., 2017; Nobles et al., 2022): we voerden in vijf gemeenten Ripple Effects Mapping-sessies uit. Daarbij betrokken we stakeholders uit het lokale JOGG-netwerk om de (zowel voorziene als onvoorziene) opbrengsten van de JOGG-aanpak in kaart te brengen. Daarnaast reflecteerden we op de bijdrage van JOGG in het proces naar deze opbrengsten.

Resultaten van het onderzoek

Opbrengsten van de JOGG-aanpak

In dit hoofdstuk beschrijven we de antwoorden op de eerste onderzoeksvraag. We onderzochten de opbrengsten voor de gezonde omgeving in negen gemeenten (vergelijkende casestudies). Opbrengsten voor leefstijlgedrag bij kinderen en jongeren onderzochten we via kwantitatieve analyses op kindniveau.

2.1 De gezonde leefomgeving

Korte termijn

Op korte termijn is in de onderzochte gemeenten draagvlak gecreëerd onder stakeholders om bij te dragen aan het gezond inrichten van de leefomgeving van kinderen en jongeren. Daarnaast zijn op korte termijn gezamenlijke acties en interventies ontwikkeld en uitgevoerd.

Draagvlak

Stakeholders:

- zijn bekend met de JOGG-aanpak;
- vinden de doelen van de JOGG-aanpak belangrijk;
- zijn zich bewust van de rol die ze kunnen hebben in gezondheidsbevordering;
- hebben kennis over gezondheid en waarom een gezonde leefomgeving en preventie belangrijk zijn;
- zijn bereid om een bijdrage te leveren aan de gezonde leefomgeving;
- zijn gemotiveerd/enthousiast om bij te dragen aan de JOGG-aanpak.

Acties en interventies

Interventies gericht op:

- het ontwikkelen van bewustzijn en kennis van kinderen, jongeren en ouders over bewegen en gezonde voeding;
- het verbeteren van motorische vaardigheden bij (jonge) kinderen;
- sporten en bewegen;
- het ondersteunen van kinderen en jongeren met overgewicht.

'Toen is dat bij wijze van spreken gaan rollen, dat bewustzijn van waar we mee bezig zijn. Het is eigenlijk best wel te gek voor woorden, ik ben met de kinderen aan het sporten en aan het spelen en vervolgens ga je een zak chips geven of een zak snoep.' - Buurtsportcoach

Lange termijn

Op de lange termijn zagen we binnen de onderzochte gemeenten een ontwikkeling richting een gezondere leefomgeving. De directe opbrengsten vormden de eerste stappen die samen bijdragen aan impact op de lange termijn. Op de lange termijn is:

- eigenaarschap bij stakeholders ontstaan om de leefomgeving van kinderen en jongeren gezonder te maken;
- samenwerking tussen stakeholders ontstaan om de leefomgeving van kinderen en jongeren gezond in te richten; en

- beleid om gezonde keuzes te stimuleren ingevoerd en zijn activiteiten geborgd. Dit is met name binnen publieke en maatschappelijke organisaties zichtbaar.

Binnen de onderzochte gemeenten is de norm dat iedereen met elkaar verantwoordelijk is voor een gezonde leefomgeving voor kinderen en jongeren over de jaren heen steeds sterker geworden. Dat komt doordat steeds meer stakeholders meedoen.

Eigenaarschap

Stakeholders:

- zijn zich ervan bewust dat zij een rolmodel zijn voor kinderen en jongeren;
- integreren aandacht voor gezonde leefstijl in hun dagelijks werk;
- zijn een ambassadeur voor gezonde leefstijl;
- voelen zich verantwoordelijk om een gezonde omgeving te creëren en zetten hier acties op in.

Integrale samenwerking

Stakeholders:

- kennen elkaar en nemen daarom makkelijker contact met elkaar op;
- weten van elkaar wat ze doen om een gezonde omgeving te realiseren (bijv. activiteiten, taken) en versterken elkaar daarin;
- starten in samenwerking nieuwe projecten/initiatieven op om de leefomgeving gezonder te maken of gezonde leefstijl te stimuleren.

Beleid en borging

- Scholen:
 - traktatiebeleid
 - water drinken en fruit eten tijdens de pauze opgenomen in beleid
 - jaarlijkse voedingslessen
 - structureel naschools beweegaanbod
- Kinderdagverblijven en voorschoolse educatie:
 - gezonde lunch en fruit eten opgenomen in beleid
 - standaard beweegeducatie (bijv. via nijntje Beweegdiploma) en buitenspelen
- Sport:
 - gezonde kantine en standaard water drinken bij pauzes van sportverenigingen
 - gezonde snacks bij evenementen, convenant gezonde sportevenementen
- Jaarlijks terugkerende evenementen: bijv. sportdag, Avond4daagse, kooklessen, kidsrun, ouderworkshops
- Consultatiebureaus stimuleren structureel groentehapjes in 10 stapjes en water drinken
- Buurt: inrichting van gezonde buurten en speelplekken
- Gemeente: gemeentelijke middelen om gezonde leefstijl te promoten voor (uitvoerings)organisaties. Bijv. specifieke opdracht en uren voor jongerenwerkers om aandacht aan dit thema te besteden.

Verandering vergt een lange adem

Eigenaarschap en beleidsveranderingen bij stakeholders realiseren en de gezonde keuze normaliseren kost tijd. In de onderzochte gemeenten zagen stakeholders pas na jaren effecten op beleid en eigenaarschap.

Langdurig inzetten op de JOGG-aanpak levert meer op, zo blijkt uit een monitor onder alle JOGG-gemeenten in Nederland (Huiberts et al., 2024). In gemeenten die al langer de JOGG-aanpak uitvoeren, tonen meer stakeholders eigenaarschap voor een gezonde leefomgeving. Daarnaast is gezonde voeding en bewegen in deze gemeenten vaker opgenomen in het beleid van kinderopvang en scholen.

Sommige stakeholders zijn moeilijk te betrekken

Er worden vooral mooie dingen bereikt bij stakeholders die al enig belang hebben bij gezondheid en welzijn van kinderen. Stakeholders die andere prioriteiten of zelfs tegengestelde belangen hebben, zijn moeilijker te betrekken. Voorbeelden hiervan zijn private partijen, restaurants, sportverenigingen (kantine) en beleidssectoren zoals openbare ruimte en economie.

Lokale JOGG teams gaven aan het lastig te vinden deze partijen te betrekken en geen prioriteit te willen geven aan 'trekken aan een dood paard'. Als het lukte om draagvlak te creëren bij deze stakeholders, bleken de volgende stappen om de leefomgeving gezonder te maken moeilijk te zetten. Een supermarkt benoemde bijvoorbeeld dat zij te maken hebben met richtlijnen van de landelijke keten, waardoor de lokale mogelijkheden beperkt zijn. Daarnaast ervoeren JOGG-teams op bepaalde zaken maar beperkte invloed te hebben, bijvoorbeeld op de voedselomgeving in de buurt:

'We hebben wel een keer met de gemeente gekeken. We hebben een McDonald's naast een van de middelbare scholen staan. Ja kansloos natuurlijk. Ja weet je, wat kun je ermee? Je kunt niet de school verplaatsen en ook niet de McDonald's verplaatsen.' – JOGG-team

2.2 Leefstijlgedrag en overgewicht bij kinderen

In dit onderzoek hebben we geen effecten waargenomen van de JOGG-aanpak op leefstijl en overgewicht bij kinderen en jongeren. Dit resultaat komt overeen met onderzoek van het RIVM wat in dezelfde periode is uitgevoerd (Blokstra et al., 2024). Daarnaast zagen we in het huidige onderzoek geen andere effecten van de JOGG-aanpak bij kinderen en jongeren van een verschillende sociaaleconomische posities.

Gezonde voeding

Kinderen en jongeren die anderhalf jaar in een JOGG- buurt wonen, voldoen even vaak aan de groente- en fruit richtlijnen van het voedingscentrum als kinderen die niet in een JOGG-buurt wonen.

In de casestudies zagen stakeholders dat kinderen steeds meer water drinken. Volgens hen had JOGG in de gemeente daar een belangrijke bijdrage aan geleverd, doordat veel activiteiten zich hadden gericht op water drinken. Kwantitatieve gegevens over hoeveel water kinderen drinken, zijn op landelijk niveau niet beschikbaar.

Bewegen

Jongeren (12-18 jaar) die al meer dan anderhalf jaar in een JOGG- buurt wonen, bewegen niet meer dan kinderen die niet in een JOGG-buurt wonen.

Er zijn geen gegevens beschikbaar over kinderen van 4-11 jaar.

Overgewicht en BMI

Op lange termijn is de trend in BMI- scores vergelijkbaar tussen JOGG- gemeenten en niet-JOGG- gemeenten.

Kinderen en jongeren die al meer dan anderhalf jaar in een JOGG- buurt wonen, hebben geen lagere BMI-score dan kinderen en jongeren die niet in een JOGG- buurt wonen.

Hoe werkt de JOGG-aanpak?

In dit hoofdstuk beschrijven we de onderzoeksbevindingen voor de tweede onderzoeksvraag. De bevindingen zijn gebaseerd op het verkennende onderzoek en de vergelijkende casestudies.

3.1 JOGG in de lokale context

Binnen gemeenten vertaalt het JOGG-team de aanpak naar een lokale werkwijze. Deze werkwijze past het team continu aan op nieuwe kansen en belemmeringen in de lokale context. In de onderzochte gemeenten zagen we hoe verschillende sleutelmomenten de lokale werkwijze vormen en het verdere verloop van de aanpak in de gemeente bepalen.

Sleutelmomenten in de lokale aanpak

Vorbereiding

De reden om met JOGG te starten, was essentieel voor het verloop van de lokale aanpak. In sommige gemeenten werd JOGG ingezet als goedkope 'oplossing' voor overgewicht bij kinderen. Wanneer JOGG met die reden werd ingezet kwam de JOGG-aanpak in de startfase vaak moeizaam op gang. Dat kwam doordat middelen of budget ontbraken die nodig waren om stakeholders in eerste instantie bij de aanpak te betrekken.

In andere gemeenten werd JOGG expliciet ingezet als verdieping of vervolg van een bestaand programma, zoals 'Gezonde Slagkracht'. Omdat er bij deze gemeenten al een basis was, met een netwerk en middelen, verliep de startfase van de JOGG-aanpak soepel.

Start JOGG-aanpak

De beleidssector van waaruit JOGG in eerste instantie werd ingezet, bepaalde de focus en samenwerkingen over de jaren heen. Bijvoorbeeld, als JOGG vanuit de sportsector werd uitgevoerd dan waren activiteiten en samenwerkingen binnen de aanpak vaak gericht op sport en bewegen.

Daarnaast had de manier waarop de beleidsmedewerker JOGG in (beleids-) plannen bij de start beschreef nog jaren invloed op de werkwijze in de gemeente. Wanneer JOGG was beschreven als programma met activiteiten en campagnes dan bleef de aanpak vaak enkel bestaan uit een aantal activiteiten en campagnes. Wanneer de JOGG-aanpak werd beschreven als werkwijze voor integrale samenwerking was de aanpak over de jaren heen veel sterker gericht op het creëren van een netwerk en betrekken van nieuwe stakeholders.

Uitbreiden

Uitbreiding (naar de hele gemeente) was soms al bij de start verwerkt in het plan van aanpak, maar werd pas in gang gezet na lobby van de beleidsmedewerker. Politieke aandacht voor gemeentebrede preventie hielp daarbij. In de afgelopen jaren ging de politieke aandacht juist sterker over gezondheidsverschillen, waardoor de focus vaak weer terugging naar specifieke (kwetsbare) doelgroepen.

Middelen

Vaak werden pas vaak na uitbreiding van de aanpak meer middelen verkregen. De JOGG-regisseurs merkten dat het aantal uren onvoldoende was. In samenwerking met de beleidsmedewerker lobbyden ze daarna voor meer uren. Daarvoor was vertrouwen binnen het JOGG-team en politiek draagvlak van belang.

Integratie met beleid

JOGG werd over de jaren heen verbonden met andere programma's binnen dezelfde beleidssector, zoals de buurtsportcoaches (sport) en het preventieakkoord (gezondheid). Soms ook in sectoren daarbuiten, afhankelijk van de samenwerking van de beleidsmedewerker met die sectoren.

In sommige gemeenten werd JOGG volledig geïntegreerd binnen een ander programma. Dat gebeurde vaak als gevolg van overlap in taken en communicatie. Na integratie verdween de naam 'JOGG'. Gemeenten ervoeren dat als voordeel, omdat de bredere doelgroepen/thema's waar zij zich op richtten het makkelijker maakten om andere partners te betrekken.

Verandering van werkwijze

De werkwijze van het JOGG-team veranderde over de tijd. Die verandering ging geleidelijk en werd gedreven door veel verschillende factoren, zoals wisselingen in het JOGG-team en nieuwe kansen of belemmeringen door veranderingen in beleid en politiek. Lokale sport- en preventieakkoorden brachten bijvoorbeeld een nieuwe ingang om stakeholders te betrekken en het netwerk uit te breiden.

Kader 3. Ambassadeurs en kartrekkers

Ambassadeurs en kartrekkers kunnen de inzet van JOGG versterken.

Professionals (zoals combicoaches of jongerenwerkers) zijn door hun contacten met de doelgroep en andere relevante organisaties belangrijke kartrekkers voor JOGG. Het behouden van goede contacten met en stimuleren van commitment en enthousiasme/draagvlak bij deze professionals blijkt het bereik van JOGG te vergroten en de boodschap te versterken.

Op *bestuurlijk niveau* zijn ambassadeurs belangrijk voor het bevorderen en behouden van politiek-bestuurlijk draagvlak. Het kan daarom helpen om wethouders te betrekken (bijv. in een stuurgroep). Ambassadeurschap van een wethouder zorgt binnen de gemeente voor draagvlak bij de ambtelijke organisatie, en laat naar externe partijen zien dat de gemeente het thema belangrijk vindt.

De *gemeente* zelf heeft een belangrijke ambassadeursrol. Het uitdragen van de gezondheidsgedachte, vanuit verschillende beleidssectoren, versterkt de norm in de gemeente om te werken aan gezondheid.

Meer lezen?

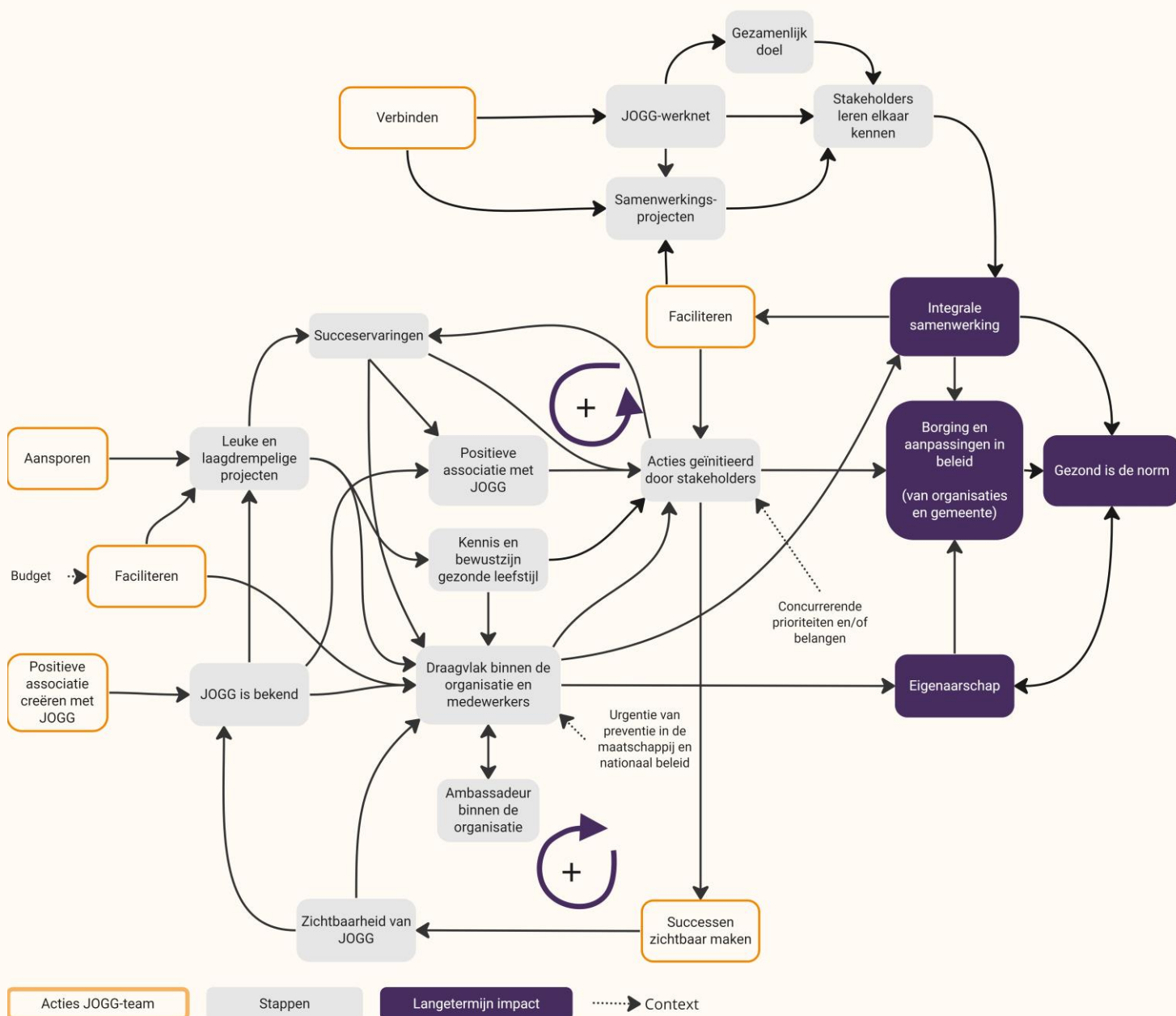
Bekijk het [wetenschappelijke artikel](#) over sleutelmomenten in de implementatie van de lokale JOGG-aanpak:

3.2 Werkzame mechanismen van de JOGG-aanpak

Structurele veranderingen in de leefomgeving – zoals aanpassingen in beleid – vinden niet van de ene op de andere dag plaats. Dit is een geleidelijk proces van kleine stappen. In de onderzochte gemeenten brachten we dit proces en de bijdrage van JOGG daaraan in kaart.

Proces naar een gezonde leefomgeving

Laagdrempelig beginnen

Stakeholders moeten eerst kennismaken met JOGG en het bevorderen van een gezonde leefstijl. Dat gebeurt via laagdrempelige projecten. Voorbeelden hiervan zijn een drinkwatercampagne of een sportdag. Dit soort projecten zorgen voor kennis en bewustwording bij stakeholders over gezondheid. En nog belangrijker: ze creëren succeservaringen. Stakeholders ervaren dat het niet moeilijk is om iets te doen aan gezondheid en ontvangen positieve reacties vanuit de eigen organisatie, kinderen en ouders. Samen zorgen de kennis en bewustzijn, succeservaringen en positieve associatie met JOGG ervoor dat stakeholders sneller aan een volgend project zullen deelnemen.

JOGG-teams dragen hieraan bij door de eerste laagdrempelige projecten te faciliteren en stakeholders aan te sporen hieraan mee te doen. Daarbij is het belangrijk om een balans te vinden tussen een vast aanbod en maatwerk (aansluiten op de vraag/behoefte). Om stakeholders te betrekken helpt het als JOGG bekend is en stakeholders een positieve associatie met JOGG hebben. Daardoor zijn stakeholders sneller geneigd om aan projecten mee te doen.

'Ik denk dat JOGG nu vooral een laagdrempelige ingang weet te creëren waarbij de school gaat nadenken en ook zich bewust wordt van hé er is meer dan rekenen en taal geven, en op welke praktische manier kunnen we ook binnen school bijdragen aan de gezondheid van de kinderen. Dat water drinken is super concreet, heel laagdrempelig, heel gemakkelijk eigenlijk om in te voeren en dat dat een bewustzijn binnen de school teweegbrengt om ook verder aan de slag gaan.' - GGD

Langzaam groeien naar draagvlak en eigen initiatief

Na voldoende succeservaringen gaan stakeholders ook langzaam zelf projecten initiëren. Dit wordt versterkt doordat het draagvlak binnen de organisatie om aan gezondheid te werken groeit. Dit gebeurt door meer kennis en bewustzijn over een gezonde leefstijl en door succeservaringen met projecten op dat gebied. Een ambassadeur binnen de organisatie verspreidt draagvlak binnen de organisatie.

De groei van draagvlak en motivatie om in actie te komen voor een gezonde leefstijl wordt mede aangewakkerd en versterkt door het zien van successen van anderen. Zoals het behalen van een gezonde school certificaat, sportkantine badge of de deelname aan een project.

JOGG-teams hebben een belangrijke rol in het zichtbaar maken van deze successen. Door steeds meer zichtbare successen ontstaat geleidelijk een norm om bij te dragen aan een gezonde leefstijl van jeugd. Hierdoor worden nieuwe stakeholders betrokken en op de lange termijn bevordert dit eigenaarschap.

'Je ziet ook weer op andere scholen dat dat gebeurt en ook op het voortgezet onderwijs. Dus ik heb wel zoiets het wordt steeds normaler dus wij kunnen dat wel gaan proberen om dat ook voor elkaar te krijgen binnen onze school.' - school

Op de lange termijn naar eigenaarschap en beleidsverandering

In kleine stappen leiden groeiend draagvlak en succeservaringen met zelf geïnitieerde projecten tot daadwerkelijke aanpassingen in het beleid van de organisatie en borging van projecten. Het lokale JOGG-team faciliteert hierin, maar heeft hierbij oog voor hoe projecten later geborgd kunnen worden binnen de organisatie.

Om beleidsveranderingen en borging van projecten daadwerkelijk door te voeren is eigenaarschap nodig. Stakeholders moeten zich verantwoordelijk voelen voor het bevorderen van een gezonde leefstijl en moeten hun rol hierin zien.

Daarnaast helpt integrale samenwerking om aanpassingen in beleid te realiseren. Bijvoorbeeld als een buurtsportcoach naschoolse beweegactiviteiten organiseert op het schoolplein of als een diëtist elk jaar lessen over gezonde voeding komt geven op school. Het lokale JOGG-team stimuleert integrale samenwerking door stakeholders te verbinden, samenwerkingsprojecten te faciliteren en verschillende initiatieven in de gemeente aan elkaar te verbinden

Het proces naar eigenaarschap en beleidsverandering heeft tijd nodig en gaat niet voor elke stakeholder even snel. Gemeenten die tijdens de onderzoeksperiode al tien jaar met JOGG werkten, gaven aan dat de JOGG-aanpak nodig blijft om het thema op de agenda te houden, nieuwe stakeholders te betrekken, samenhang te realiseren en nieuwe plannen te maken.

3.3 Bijdragen van JOGG

JOGG draagt op verschillende manieren en momenten bij aan het proces naar eigenaarschap, integrale samenwerking en beleidsveranderingen.

Faciliteren

Het JOGG-team faciliteert stakeholders bij het uitvoeren van projecten rondom gezonde leefstijl. Bijvoorbeeld met middelen (materialen, budget), expertise, projectmanagement of via een aanbod van kant-en-klare activiteiten en projecten.

Faciliteren zorgt ervoor dat er bij stakeholders draagvlak is om mee te doen en vergroot de kans op een succeservaring. Die succeservaring werkt als aanmoediging voor stakeholders om vaker mee te doen.

Aansporen

Het JOGG-team stimuleert stakeholders, bijvoorbeeld door persoonlijk contact op te nemen, het organiseren van bijeenkomsten en evenementen waaraan stakeholders kunnen deelnemen en het betrekken van stakeholders bij projecten.

Hierdoor worden ze aangespoord om eerste stappen te zetten en acties te ondernemen. Door regelmatig contact te houden blijft het thema bij stakeholders op de agenda en blijft JOGG op het netvlies.

Positieve associatie met JOGG creëren

Het JOGG-team werkt aan zichtbaarheid en een positief beeld van JOGG (of andere naam waaronder deze wordt uitgevoerd). Bijvoorbeeld door het logo te verspreiden op posters en materialen, aanwezig te zijn bij bijeenkomsten of evenementen, vindbaar te zijn via de website en actief te zijn via nieuwsbrieven en social media. Hierdoor zijn stakeholders bekend met JOGG en zijn zij sneller geneigd om aan een project deel te nemen.

Successen zichtbaar maken

Het JOGG-team viert successen van stakeholders en maakt deze zichtbaar, bijvoorbeeld via nieuwsbrieven, factsheets, social media en binnen bijeenkomsten.

Hoe meer successen er zichtbaar worden, hoe sterker de norm wordt om bij te dragen aan een gezonde leefstijl. Hierdoor raken steeds meer stakeholders (beter) betrokken.

Verbinden

Het JOGG-team verbindt stakeholders en projecten met elkaar. Bijvoorbeeld via persoonlijk contact, netwerkbijeenkomst en samenwerkingsprojecten.

Hierdoor leren stakeholders elkaar kennen en kunnen projecten rondom gezonde leefstijl sterker worden neergezet.

Inzet op alle stakeholders en niveaus essentieel

In het proces naar een gezonde leefomgeving is het essentieel dat het JOGG-team aandacht heeft voor alle stakeholders die daarin relevant zijn, ook de stakeholders die moeilijk(er) te betrekken zijn.

Daarnaast moet er aandacht zijn voor het realiseren van veranderingen op verschillende niveaus: bestuur, beleid, organisaties en professionals. Hierbij moet rekening gehouden worden met de samenhang tussen deze niveaus. Acties op het niveau van bestuur en beleid beïnvloeden de mogelijkheden van professionals. Bijvoorbeeld: het meenemen van de gezondheid in de uitvoeringsopdracht naar sportservice maakt het mogelijk dat er bij buurtsportcoaches voldoende aandacht en middelen zijn om te werken aan een gezondere leefomgeving.

Het opstellen en volgen van een helder plan van aanpak, waarin aandacht is voor alle relevante stakeholders en niveaus, helpt het JOGG-team om de volgende stappen te bepalen en prioriteiten te stellen.

De rol van het JOGG-team

Het JOGG-team heeft een belangrijke rol om het proces naar lange-termijnopbrengsten in gang te zetten en te versterken. Om dat goed te kunnen doen zijn de juiste randvoorwaarden (Kader 4) en competenties nodig (Huiberts et al., 2022a).

Kader 4. Randvoorwaarden JOGG-team

Samenstelling

Voor het succes van de aanpak is het van belang dat het team bestaat uit een beleidsmedewerker en professional binnen een uitvoeringsorganisatie. De beleidsmedewerker kan de verbindingen leggen met andere beleidssectoren en ontwikkelingen in beleid. De uitvoeringsorganisatie kan vanuit de positie in de praktijk contact maken met relevante stakeholders.

We zagen in dit onderzoek verschillen tussen uitvoeringsorganisaties. Sportservice heeft uitvoeringskracht en de contacten met scholen, maar regelmatig vooral focus op de sport- en beweegsector. Welzijnsorganisaties en GGD'en hebben vaak een bredere blik op verschillende leefstijlthema's en gaan planmatiger te werk. Maar daar ontbreekt soms de uitvoeringskracht omdat er minder collega's zijn die direct in de uitvoering zitten.

Uren

Voldoende uren voor de verschillende teamleden zijn een belangrijke randvoorwaarde. Welke hoeveelheid uren voldoende is, hangt af van de grootte van de gemeente, de fase van de aanpak en het draagvlak binnen de gemeente. 16 uur per week werd in de onderzochte gemeenten ervaren als te weinig om tot resultaten te kunnen komen.

Stabiliteit

Een vast team is belangrijk om een sterk netwerk op te bouwen waarin de stakeholders het team steeds beter weten te vinden. Stabiliteit is ook belangrijk om wisselingen in politiek draagvlak en beleid (bijv. door een fusie) op te kunnen vangen.

Nieuwe mensen binnen het JOGG-team kunnen de aanpak juist weer met een andere visie en werkwijze een boost geven en voorkomen dat het netwerk aan één persoon komt te hangen.

Binnen JOGG-teams moet iemand zijn die:

- contacten heeft binnen de gemeente, inzicht heeft in beleidsprocessen en politiek sensitief is;
- netwerkvaardigheden heeft om nieuwe stakeholders te betrekken en betrokken te houden;
- vaardigheden heeft om stakeholders aan elkaar te verbinden en integrale samenwerking te stimuleren;
- op hoger niveau overzicht kan houden op het proces richting een gezonde leefomgeving en strategisch kan denken om de volgende stappen te bepalen.

Welke competenties er van een JOGG-team nodig zijn, verandert over de tijd. In de beginfase, waarin het betrekken van de eerste stakeholders centraal staat, is het van belang om JOGG bekend te kunnen maken en laagdrempelige projecten te kunnen faciliteren. Later wordt de strategische blik belangrijker, om de eerste successen in te zetten om anderen te betrekken en stakeholders te stimuleren gezondheid in hun beleid te borgen.

Een verhaal over doorzetten

De eerste twee jaar

Na de start van JOGG-aanpak in de gemeente begint JOGG regisseur Nina met het betrekken van scholen. Ze vraagt alle scholen in de gemeente om mee te doen aan het project DrinkWater. Scholen krijgen in dat project een les over water en elk kind uit de klas krijgt een drinkfles. Slechts drie scholen doen mee. De deelnemende scholen ervaren het als een leuk project en in de weken erna nemen meerdere kinderen de drinkfles mee naar school.

Na afloop van het project neemt Nina nog een keer persoonlijk contact op met de scholen. Om zichtbaar te blijven stuurt ze alle scholen in de gemeente af en toe een JOGG-nieuwsbrief en is ze regelmatig aanwezig bij evenementen van de lokale sportservice om water uit te delen vanuit JOGG-watertonnen.

Jaar 3

Nina organiseert opnieuw het DrinkWater-project. Nu kunnen scholen ook meedoen aan een challenge om een week alleen maar water te drinken, met een feestelijke afsluiting. De vijf scholen die meedoen, zijn enthousiast. De leerkrachten ervaren het water drinken als handig en makkelijk, en leerlingen vinden de challenge leuk. Ook komen er enkele positieve reacties van ouders.

In de nieuwsbrief zet Nina de scholen die de waterchallenge hebben volbracht in het zonnetje. In de tussentijd werkt ze met de beleidsmedewerker aan subsidie voor watertappunten.

Jaar 4 en 5

Nina neemt persoonlijk contact op met de scholen die de waterchallenge hebben voltooid. De directeur van een van deze scholen, de Regenboog, geeft aan graag meer te willen doen op het thema water drinken. Nina denkt mee over hoe ze dat kunnen doen. De Regenboog start met één dag in de week water drinken. Via Nina krijgen ze een watertappunt. De feestelijke opening daarvan deelt Nina via de nieuwsbrief en via social media.

De waterchallenge vindt kort daarna opnieuw plaats. Nu doen er twaalf scholen mee! Enkele scholen nemen na afloop contact op met Nina om ook een watertappunt te kunnen krijgen.

Jaar 6 en 7

De positieve ervaringen van de Regenboog met een dag water drinken zetten de school aan om het aantal dagen uit te breiden en dit onderdeel te maken van hun beleid. Ze zijn inmiddels ook aan de slag met de gezonde school op het thema voeding. Nina denkt daarover mee. Bijna alle scholen in de gemeente doen dit jaar mee met de waterchallenge. Op de helft van de scholen staat water drinken inmiddels in het beleid.

Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

In dit hoofdstuk beschrijven we de belangrijkste conclusies over de opbrengsten en werking van de JOGG-aanpak en reflecteren we daarop.

De JOGG-aanpak draagt bij aan een gezonde leefomgeving

De JOGG-aanpak draagt bij aan de beweging richting een gezonde leefomgeving voor kinderen en jongeren. Op lange termijn ervaren stakeholders in JOGG-gemeenten eigenaarschap voor het realiseren van een gezonde leefomgeving en werken zij hiervoor beter integraal samen met andere organisaties. Daarnaast is binnen verschillende publieke en maatschappelijke organisaties en binnen de gemeente beleid opgenomen om gezonde keuzes te stimuleren.

Werkzame mechanismen van de JOGG-aanpak

Het JOGG-team werkt vaak in kleine, realistische stappen aan het proces naar een structureel gezondere leefomgeving. Dit proces heeft tijd nodig, verloopt niet in iedere gemeente op dezelfde manier en wordt beïnvloed door andere factoren binnen of buiten de gemeenten (zoals landelijk beleid).

In eerste instantie ontstaat via laagdrempelige projecten bewustzijn en draagvlak bij stakeholders. Op de lange termijn groeit dit draagvlak, met voldoende succeservaringen, langzaam naar meer eigenaarschap en veranderingen in beleid. Daarnaast worden door successen zichtbaar te maken steeds meer stakeholders enthousiast om bij te dragen aan gezonde leefomgeving. Door integrale samenwerking te stimuleren wordt de inzet van verschillende stakeholders om de leefomgeving gezonder te maken versterkt.

Het JOGG-team draagt aan dit proces bij door te faciliteren, aan te sporen, een positieve associatie te creëren met JOGG, te verbinden en successen zichtbaar te maken. De manier waarop dit gebeurt, moet passen bij de mogelijkheden binnen de gemeente en het lokale JOGG-team. De aanpak verschilt daarom per gemeente. Een concrete langetermijnvisie vormt de basis om aandacht te houden voor alle relevante settings en stakeholders in de leefomgeving van kinderen en jongeren.

Kleine stappen zijn van belang

Kleine, realistische stappen in de implementatie zijn van belang. Daarbinnen zijn 'quick wins', zoals incidentele, kleine projecten (bijv. campagnes) en het betrekken van enthousiaste stakeholders, niet ongewoon of fout. Dit soort projecten vormen een ingang om ergens binnen te komen, maken stakeholders bewust, zorgen voor succeservaringen en inspireren anderen.

Het is wel belangrijk dat JOGG-teams met deze quick wins doelgericht de juiste processen in gang zetten. Dat betekent dat het JOGG-team de quick wins gebruikt om stakeholders volgende stappen te laten zetten om de leefomgeving gezonder in te richten en nieuwe stakeholders te betrekken.

Stakeholders met andere prioriteiten niet betrokken

Doordat steeds meer stakeholders betrokken worden en meedoen, worden gezonde keuzes in de leefomgeving van kinderen en jongeren steeds meer de norm. Tot nu toe zijn er vooral stakeholders betrokken voor wie het welzijn van kinderen en jongeren past bij hun ambities, zoals scholen en maatschappelijke organisaties. Veranderingen in de leefomgeving vinden dus vooral in deze settings plaats. Andere stakeholders, zoals private partijen (bijv. supermarkten) en gemeentelijke sectoren (bijv. ruimtelijke ordening) zijn vaak nog niet (goed) aangehaakt.

Veranderingen in leefstijlgedrag en overgewicht niet aangetoond

We zagen in dit onderzoek geen effecten van de JOGG-aanpak op veranderingen in leefstijlgedrag en overgewicht bij kinderen en jongeren. Dat is, ondanks de bijdrage aan veranderingen in de leefomgeving, niet verrassend. Het complexe systeem dat ongezonde leefstijl en overgewicht in stand houdt, is moeilijk te veranderen. De bijdrage van JOGG aan de gezonde leefomgeving alléén is daarom mogelijk niet voldoende om effecten op leefstijl en uiteindelijk overgewicht te realiseren.

Maatregelen moeten in samenhang op de juiste aangrijpingspunten en vanuit verschillende niveaus worden ingezet om het systeem daadwerkelijk te veranderen. En er is een lange adem nodig. Tot nu toe is daarom ook nog geen enkel land ter wereld succesvol geweest in het keren van de stijgende trend van overgewicht (Swinburn et al., 2019).

Toch is inzetten op duurzame veranderingen in het systeem belangrijk. Want programma's die op korte termijn effectief zijn om gezonde leefstijl te bevorderen of overgewicht te voorkomen zijn niet duurzaam als het systeem niet verandert. In eerder onderzoek zien we bijvoorbeeld dat programma's die een periode zeer intensief op een klein gebied inzetten met verschillende interventies (Bleich et al., 2018; Ewart-Pierce et al., 2016), na afloop vaak niet worden voortgezet (Jones & Verity, 2022). Daardoor verdwijnen de positieve effecten op gezonde leefstijl weer. Het systeem verandert niet.

Mogelijke effecten van de JOGG-aanpak zijn daarnaast moeilijk aan te tonen met de in Nederland beschikbare data. Op landelijk niveau wordt beperkt data over leefstijl en overgewicht bij kinderen en jongeren verzameld en elke bron kent beperkingen (zie ook Blokstra et al. 2024). De gezondheidsenquête die voor dit onderzoek is gebruikt, betreft een te kleine steekproef om goed onderscheid te kunnen maken tussen groepen kinderen of gemeenten en kleine effecten waar te nemen. Daarnaast is daarin de meetmethode om bewegen, gezonde voeding en overgewicht in kaart te brengen beperkt.

Aanbevelingen

Op basis van de conclusies doen we de volgende aanbevelingen om de JOGG-aanpak te versterken.

5.1 Tijd voor de volgende stap: alle stakeholders in het systeem betrekken

Niet alleen voorstanders

Om systemen die ongezonde leefstijl en overgewicht in stand houden te veranderen, is het nodig om alle stakeholders te betrekken die daarin een rol spelen. Binnen de lokale JOGG-aanpak lukt het goed om de stakeholders te betrekken voor wie een gezonde leefomgeving past bij hun ambities, zoals scholen of een beleidsmedewerker sport.

Toch blijkt het moeilijk om ook de andere stakeholders te betrekken. De uitdaging voor de toekomst is om stakeholders voor wie de gezonde leefomgeving hun ambities minder sterk raakt of zelfs niet dient, ook te bereiken en actief te betrekken.

Inzicht in stakeholders binnen het systeem krijgen

Om de volgende stap te zetten is het eerst nodig om inzicht te krijgen in welke stakeholders een belangrijke rol spelen. Door het systeem in kaart te brengen en beter te begrijpen kun je belangrijke dynamieken en stakeholders identificeren die bij kunnen dragen aan systeemverandering.

Landelijk stakeholders betrekken

Vervolgens kan JOGG op landelijk niveau inzetten om alle relevante stakeholders actief betrokken te krijgen. Daarbij moeten ze strategisch kijken naar hoe dat kan. We weten uit eerder onderzoek dat het in de basis belangrijk is om ongezonde leefstijl en overgewicht nadrukkelijk als maatschappelijk probleem neer te zetten, wat vraagt om een maatschappelijke oplossing (Hagenaars et al., 2024), in plaats van als probleem voor het individu.

Daarnaast zagen we in dit onderzoek dat je successen bij voorlopers kunt gebruiken om stakeholders te bereiken voor wie een gezonde leefstijl minder prioriteit heeft. Werkwijzen rondom stakeholdermanagement kunnen daarvoor handvatten bieden (Bulten et al., 2020).

Om andere stakeholders te betrekken is het daarnaast essentieel voor JOGG om te kijken hoe de eigen doelen rondom gezonde leefstijl kunnen worden verenigd met de doelen en belangen van andere stakeholders. In plaats van andere stakeholders te overtuigen om bij te dragen aan een gezonde leefomgeving, is het belangrijk om gezamenlijke voordelen centraal te stellen (Greer et al., 2022, Hagenaars et al., 2024) en kritisch te kijken hoe maatregelen bijdragen aan de prioriteiten van deze

stakeholders. Bijvoorbeeld, hoe maatregelen voor gezondheid samen kunnen gaan met het belang van bedrijven om winst te maken. Of hoe een groene, beweegvriendelijke, inrichting van de omgeving gezamenlijk bij kan dragen aan verschillende beleidsdoelen, bijvoorbeeld vanuit verkeer, milieu, welzijn en gezondheid.

Lokale ondersteuning

Op lokaal niveau moet JOGG gemeenten ondersteunen om alle relevante stakeholders te betrekken. Daarvoor is ook op lokaal niveau inzicht nodig in het systeem om relevante stakeholders en aangrijpingspunten te identificeren. De nationale organisatie kan een rol spelen om deze manier van denken, het systeemdenken, te stimuleren en faciliteren.

Daarnaast hebben JOGG-teams training nodig om in te kunnen zetten op stakeholders voor wie de verandering naar een gezonde leefomgeving hun belang minder sterk raakt of niet dient. Een langetermijnplanning kan JOGG-teams in eerste instantie helpen om de inzet op stakeholders te prioriteren. Daarnaast is concrete training nodig over hoe ze deze stakeholders vervolgens kunnen bereiken en betrekken.

Blijf 'makkelijke' successen boeken

Het blijft belangrijk om successen bij makkelijker te betrekken stakeholders te behalen. Dit helpt niet alleen om de andere groep stakeholders ook te enthousiasmeren, maar ook om de energie erin te houden bij het JOGG-team.

5.2 Belang van aanvullende beleidsmaatregelen

Om impact te maken op leefstijl, overgewicht en het systeem dat dit in stand houdt, zijn grotere en stevigere maatregelen nodig op macroniveau.

Lokale inzet mogelijk maken via landelijk beleid

Ten eerste moeten er vanuit landelijk beleid maatregelen worden genomen die lokale inzet mogelijk maken. Nationaal beleid en politiek zijn namelijk sterk bepalend voor wat lokaal mogelijk is en naar welk thema aandacht gaat.

Aandacht voor gezondheid binnen ruimtelijke ordening op landelijk niveau kan bijvoorbeeld helpen om dit thema lokaal binnen deze beleidssector op de agenda te krijgen. Maatregelen die het mogelijk maken om voorwaarden te stellen aan fastfoodketens bij scholen, kunnen helpen de JOGG-aanpak op lokaal niveau te versterken.

Inzet minder vrijblijvend maken

Ten tweede moet de landelijke overheid steviger inzetten om de inrichting van een gezondere leefomgeving af te dwingen. Een vrijblijvende inzet blijkt onvoldoende om iedereen te betrekken. Voor sectoren en stakeholders van wie de belangen botsen met die van gezondheid, zijn sturende maatregelen nodig (Raad Volksgezondheid & Samenleving, 2023).

Mogelijke maatregelen die uit onderzoek naar voren komen (van Giessen et al. 2021; Swinburn et al., 2019), zijn onder andere:

- strengere richtlijnen voor de marketing van ongezonde voeding en labels op producten;
- belastingen op ongezonde producten en suikerhoudende dranken;
- minder belasting op gezonde producten;
- prioritering van een beweegvriendelijke inrichting van de openbare ruimte.

Initiatieven en organisaties met elkaar verbinden

Tot slot moet de inzet worden versterkt door initiatieven en organisaties die zich inzetten voor een gezonde leefomgeving aan elkaar te verbinden. Binnen het systeem hangen heel veel elementen met elkaar samen. Niet alles heeft alléén te maken met kinderen of overgewicht.

De processen aanpakken rondom de productie, marketing en verkoop van ongezonde voedingsproducten raakt bijvoorbeeld ook aan duurzaamheid en de preventie van diabetes. Om het systeem te kunnen veranderen is samenwerken met stakeholders die hierop actief zijn van belang.

5.3 Optimaliseer de implementatie van de lokale aanpak

Lokale JOGG-teams ondersteunen

De landelijke JOGG-organisatie moet lokale JOGG-teams ondersteunen bij de implementatie van de aanpak. JOGG moet de kleine realistische stappen die nodig zijn in het proces naar een gezondere leefomgeving inzichtelijk maken. En JOGG-teams leren hoe zij dat proces in gang kunnen zetten of kunnen versnellen (zie pagina 19).

Training, advies en middelen voor JOGG-teams moeten zich richten op het versterken van de werkzame mechanismen door te faciliteren, aan te sporen, successen zichtbaar te maken, positieve associaties met JOGG te creëren en stakeholders te verbinden.

Randvoorwaarden creëren bij gemeenten

Bij JOGG-gemeenten moeten de juiste randvoorwaarden worden gecreëerd om de lokale aanpak succesvol te implementeren. Het is van belang dat er voldoende middelen (budget, uren, materialen) beschikbaar zijn om stakeholders te kunnen betrekken en successen zichtbaar te maken. Daarnaast moet er lokaal politiek draagvlak zijn voor de JOGG-aanpak.

JOGG kan werken aan deze randvoorwaarden door concreet meer middelen – zoals (communicatie)materialen, concreet uitgewerkte projecten en budget – beschikbaar te stellen. En door gemeenten direct hierbij te ondersteunen.

Randvoorwaarden creëren voor lokale JOGG-teams

Een andere belangrijke randvoorwaarde is een goede inrichting en training van het JOGG-team. Het is van belang dat er voor het hele team voldoende uren beschikbaar zijn om de aanpak uit te voeren.

Het JOGG-team moet bestaan uit een betrokken beleidsmedewerker die affiniteit heeft met de aanpak en de expertise heeft om andere beleidsterreinen te betrekken en een of meerdere vaardige JOGG-regisseurs. Een vaardig team kan strategisch, vanuit een overzichtsrol, nadenken over de stappen die nodig zijn om de leefomgeving structureel gezonder te maken. En zo'n team weet in te spelen op gemeentelijke en landelijke ontwikkelingen en kan stakeholders betrekken en aan elkaar verbinden.

De landelijke organisatie kan ondersteunen bij de werving van het JOGG-team en op training en begeleiding inzetten.

Strenger zijn op de randvoorwaarden

De landelijke organisatie moet JOGG-gemeenten ondersteunen bij het realiseren van de randvoorwaarden. Naast concrete ondersteuning kan het helpen om strenger te zijn op wanneer een gemeente bij JOGG aan mag sluiten en op de voorwaarden voor het aanstellen van een team.

5.4 Richt monitoring en evaluatie anders in

Om te evalueren wat de JOGG-aanpak oplevert moeten we op een andere manier bepalen of en wanneer de aanpak succesvol is. De resultaten van het huidige onderzoek bieden een aantal concrete aanknopingspunten om op korte en lange termijn te monitoren en uitkomstmaten te bepalen om te evalueren of de JOGG-aanpak succesvol is.

Op korte termijn: kleine stappen

Op korte termijn is het belangrijk om ook kleine, concrete stappen naar een gezondere leefomgeving te monitoren. Op lokaal en landelijk niveau. In ons onderzoek zagen we tussenopbrengsten zoals:

- uitgevoerde projecten;
- nieuwe kennis en bewustzijn bij stakeholders;
- draagvlak voor (het doel van) de JOGG-aanpak bij nieuwe stakeholders.

Daarbij is het van belang om te beoordelen of de tussenopbrengsten bijdragen aan het proces naar veranderingen op de lange termijn. Handvatten om dit te doen zijn de werkzame mechanismen zoals geschetst in hoofdstuk 3. En indicatoren binnen het 'small wins'-framework (Termeer & Dewulf, 2019). Dat is ontwikkeld om te bepalen of kleine stapjes de juiste aanjaagmechanismen in gang zetten om betekenisvol te zijn op de lange termijn.

Op lange termijn: duurzame veranderingen in de gezonde leefomgeving

Op de lange termijn is het nodig om duurzame veranderingen in de leefomgeving te monitoren, waaronder:

- blijvende aanpassingen in het beleid van organisaties en de gemeente en borging van projecten binnen de vaste werkwijze van organisaties;
- eigenaarschap van stakeholders;
- integrale samenwerking;
- de norm voor de gezonde leefomgeving.

Daarbij is het van belang om aandacht te hebben voor alle relevante settings en niveaus in de leefomgeving en stakeholders daarin.

Vaste indicatoren én onvoorziene opbrengsten

Om deze stappen op korte en lange termijn te monitoren is het nodig om vaste indicatoren te definiëren en daarnaast aandacht te hebben voor onvoorziene opbrengsten. Het is namelijk onmogelijk om vooraf exact te bepalen welke opbrengsten je gaat bereiken. En deze verschillen per gemeente. Concreet kun je hiervoor kwalitatieve methoden gebruiken zoals Ripple Effects Mapping (Chazdon et al., 2017; Nobles et al., 2022).

Nagaan of de JOGG-aanpak het systeem verandert

Om het succes van de JOGG-aanpak te evalueren, is het ook van belang om na te gaan in hoeverre de JOGG-aanpak bijdraagt aan het veranderen van het systeem dat ongezonde leefstijl en overgewicht in stand houdt. Dat kan door het systeem in kaart te brengen en ontwikkelingen daarin te volgen (Nobles et al., 2021; Pinzon et al., 2022).

Trends in overgewicht en leefstijl enkel toepassen om de inzet te bepalen

Vanwege de complexiteit aan factoren die ongezonde leefstijl en overgewicht in stand houden zijn trends in overgewicht en leefstijl minder geschikt om het succes van de JOGG-aanpak te bepalen.

Het blijft wel relevant om trends op het gebied van leefstijl en overgewicht te monitoren. Dat geeft inzicht in of de trend de goede kant op beweegt, en waar sterkere inzet nodig is.

Om trends in overgewicht en leefstijlgedrag in JOGG-gemeenten beter te kunnen monitoren, is het van belang om op gemeenteniveau uniforme data beschikbaar te hebben die tussen gemeenten en over de tijd vergelijkbaar is. Getailleerde data die op dit moment wel op gemeenteniveau wordt verzameld, is vaak niet vergelijkbaar tussen gemeenten en over de lange termijn.

5.5 Vooruitblik

De JOGG-aanpak draagt bij aan structureel gezonde leefomgeving door lokaal te werken aan draagvlak, eigenaarschap en samenwerking. Om meer impact te hebben moet de aanpak expliciet inzetten op het veranderen van het systeem dat ongezonde leefstijl en overgewicht in stand houdt.

De huidige focus van de JOGG-aanpak op eigenaarschap, borging van gezonde leefstijl in het beleid van organisaties en samenwerking tussen relevante stakeholders zijn essentieel om een gezondere leefomgeving te realiseren. Om tot systeemverandering te kunnen komen, is meer inzet nodig. Belangrijke aandachtspunten daarbij zijn het (beter) betrekken van stakeholders die verandering nu nog tegenhouden, een minder vrijblijvende inzet en stevigere inzet op macroniveau. Daardoor kan de JOGG-aanpak een grotere bijdrage leveren aan een gezonde jeugd.

Bronnen

Bleich, S. N., Vercammen, K. A., Zatz, L. Y., Frelief, J. M., Ebbeling, C. B., & Peeters, A. (2018). Interventions to prevent global childhood overweight and obesity: a systematic review. *The Lancet Diabetes and Endocrinology*, 6(4), 332–346.
[https://doi.org/10.1016/S2213-8587\(17\)30358-3](https://doi.org/10.1016/S2213-8587(17)30358-3)

Blokstra, A., Schipper, M., Schurink-van 't Klooster, T.M. (2024). *Een gezonde leefomgeving voor de jeugd: Update van de impact van de JOGG-aanpak op overgewicht en beweeggedrag bij kinderen en jongeren*. RIVM.

Borys, J. M., Le Bodo, Y., Jebb, S. A., Seidell, J. C., Summerbell, C., Richard, D., De Henauw, S., Moreno, L. A., Romon, M., Visscher, T. L. S., Raffin, S., Swinburn, B., van Koperen, M., van Assche, J., Vicente-Rodríguez, G., & Gracia-Marco, L. (2011). EPODE approach for childhood obesity prevention: Methods, progress and international development. *Obesity Reviews*, 13(4), 299–315.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-789X.2011.00950.x>

Bulten, E., Jansma, J. E., & Potters, J. (2020). *Invloed zonder macht: Stakeholdermanagement in de praktijk*. Wageningen University & Research.
<https://edepot.wur.nl/545712>

Chazdon, S., Emery, M., Hansen, D., Higgins, L., & Sero, R. (2017). *A Field guide to ripple effects mapping*. University of Minnesota Libraries Publishing.
<https://conservancy.umn.edu/handle/11299/190639>

Craig, P., Katikireddi, S. V., Leyland, A., & Popham, F. (2017). Natural Experiments: An Overview of Methods, Approaches, and Contributions to Public Health Intervention Research. *Annual Review of Public Health*, 38, 39–56.
<https://doi.org/10.1146/annurev-publhealth-031816-044327>

Ewart-Pierce, E., Mejía Ruiz, M. J., & Gittelsohn, J. (2016). “Whole-of-Community” Obesity Prevention: A Review of Challenges and Opportunities in Multilevel, Multicomponent Interventions. *Current Obesity Reports*, 5(3), 361–374.
<https://doi.org/10.1007/s13679-016-0226-7>

Figueiro, A. C., de Araújo Oliveira, S. R., Hartz, Z., Couturier, Y., Bernier, J., do Socorro Machado Freire, M., Samico, I., Medina, M. G., de Sa, R. F., & Potvin, L. (2017). A tool for exploring the dynamics of innovative interventions for public health: the critical event card. *International Journal of Public Health*, 62(2), 177–186.
<https://doi.org/10.1007/s00038-016-0861-5>

Greer, S. L., Falkenbach, M., Siciliani, L., McKee, M., Wismar, M., & Figueras, J. (2022). From Health in All Policies to Health for All Policies. *The Lancet Public Health*, 7(8), e718–e720. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(22\)00155-4](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(22)00155-4)

Hagenaars, L. L., Schmidt, L. A., Groeniger, J. O., Bekker, M. P. M., ter Ellen, F., de Leeuw, E., van Lenthe, F. J., Oude Hengel, K. M., & Stronks, K. (2024). Why we struggle to make progress in obesity prevention and how we might overcome policy inertia: Lessons from the complexity and political sciences. *Obesity Reviews*, 25(5), e13705. <https://doi.org/10.1111/obr.13705>

Huiberts, I., Singh, A., Collard, D., Hendriks, M., Van Lenthe, F. j., Chinapaw, M. (2024). Untangling the complex implementation process of community-based health promotion: a multiple-case study in the Netherlands, *Health Promotion International*, 39 (1), 1-12, February 2024, <https://doi.org/10.1093/heapro/daae005>

Huiberts, I., Singh, A., Van Lenthe, F. J., Chinapaw, M., & Collard, D. (2022b). Evaluation proposal of a national community-based obesity prevention programme: a novel approach considering the complexity perspective. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 19(1), 31. <https://doi.org/10.1186/s12966-022-01271-7>

Huiberts, I., Slot-Heijs, J., & Collard, D. (2022a). *De JOGG-regisseur: beschrijving van rollen en competenties*. Mulier Instituut.

Huiberts, I., Slot-Heijs, J., & Collard, D. (2024). *JOGG-monitor 2023*. Mulier Instituut.

Jones, M. G., & Verity, F. (2022). Rethinking sustainability in childhood obesity prevention interventions: Learning from South Australia's Obesity Prevention and Lifestyle (OPAL) Programme. *Health Promotion International*, 37(1). <https://doi.org/10.1093/heapro/daab080>

Leatherdale, S. T. (2019). Natural experiment methodology for research: a review of how different methods can support real-world research. *International Journal of Social Research Methodology*, 22(1), 19–35. <https://doi.org/10.1080/13645579.2018.1488449>

Nobles, J. D., Radley, D., & Mytton, O. T. (2021). The Action Scales Model: A conceptual tool to identify key points for action within complex adaptive systems. *Perspectives in Public Health*, 142 (6), 328-337. <https://doi.org/10.1177/17579139211006747>

Nobles, J., Wheeler, J., Dunleavy-Harris, K., Holmes, R., Inman-Ward, A., Potts, A., Hall, J., Redwood, S., Jago, R., & Foster, C. (2022). Ripple effects mapping: capturing the wider impacts of systems change efforts in public health. *BMC Medical Research Methodology*, 22(1), 1–14. <https://doi.org/10.1186/s12874-022-01570-4>

Pinzon, A. L., Stronks, K., Dijkstra, C., Renders, C., Altenburg, T., Hertog, K. Den, Kremers, S. P. J., Chinapaw, M. J. M., Verhoeff, A. P., & Waterlander, W. (2022). The ENCOMPASS framework : a practical guide for the evaluation of public health programmes in complex adaptive systems. *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 1–17. <https://doi.org/10.1186/s12966-022-01267-3>

Raad Volksgezondheid & Samenleving. (2023). *Op onze gezondheid: de noodzaak van een sterkere publieke gezondheidszorg*.

Romon, M., Lommez, A., Tafflet, M., Basdevant, A., Oppert, J. M., Bresson, J. L., Ducimetière, P., Charles, M. A., & Borys, J. M. (2009). Downward trends in the prevalence of childhood overweight in the setting of 12-year school- and community-based programmes. *Public Health Nutrition*, 12(10), 1735–1742. <https://doi.org/10.1017/S1368980008004278>

Rutter, H., Savona, N., Glonti, K., Bibby, J., Cummins, S., Finegood, D. T., Greaves, F., Harper, L., Hawe, P., Moore, L., Petticrew, M., Rehfues, E., Shiell, A., Thomas, J., & White, M. (2017). The need for a complex systems model of evidence for public health. *The Lancet*, 390(10112), 2602–2604. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(17\)31267-9](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(17)31267-9)

Swinburn, B., Kraak, V. I., Allender, S., Atkins, V. J., Baker, P. I., Bogard, J. R., Brinsden, H., Calvillo, A., De Schutter, O., Devarajan, R., Ezzati, M., Friel, S., Goenka, S., Hammond, R. A., Hastings, G., Hawkes, C., Herrero, M., Hovmand, P. S., Howden, M., ... Dietz, W. H. (2019). The Global Syndemic of Obesity, Undernutrition, and Climate Change: The Lancet Commission report. *The Lancet*, 393, 791–846. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(18\)32822-8](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(18)32822-8)

Van Giessen, A., Douma, E., Kuijpers, T., Nawijn, E., van Gestel, I., Pees, S., Koopman, N., du Pon, E., Boer, J. (2021). *Inventarisatie aanvullende maatregelen Nationaal Preventieakkoord*. RIVM. <https://doi.org/10.21945/RIVM-2021-0053>

Vandenbroeck, P., Goossens, J., & Clemens, M. (2007). *Tackling Obesities: Future Choices – Building the Obesity System Map*. Department of Innovation Universities and Skills.

Wolfenden, L., Wyse, R., Nichols, M., Allender, S., Millar, L., & McElduff, P. (2014). A systematic review and meta-analysis of whole of community interventions to prevent excessive population weight gain. *Preventive Medicine*, 62, 193–200. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2014.01.031>

A large, thick, orange abstract line that starts from the top left, loops around, and extends towards the bottom right, dominating the left and center of the page.

Irma Huiberts
i.huiberts@mulierinstituut.nl

Dorine Collard
d.collard@mulierinstituut.nl

Amika Singh
a.singh@mulierinstituut.nl